

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті обґрунтовано теоретичні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища. Здійснено аналіз літератури, що розкриває зміст ключових понять, зокрема понять «професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи» та «підготовка майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища». Представлено погляди науковців щодо підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування здорового способу життя, валеологічного виховання та розвитку здоров'язбережувального середовища в навчальних закладах. Презентовано вимоги до створення здоров'язбережувального середовища та шляхи подальшого розв'язання окресленої проблеми.

Ключові слова: підготовка вчителя, здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальне середовище, професійна діяльність, початкова школа.

Постановка проблеми. У сучасних умовах світової економічної кризи, глибоких соціальних, політичних, міжетнічних і міжкультурних проблем освіта потребує конкурентоспроможну людину в широкому сенсі, самостійно та критично мислячу, яка вміє швидко реагувати на мінливі умови життя, ефективно виконувати свою професійну діяльність і, за необхідності, перетворювати її, спрямовуючи на досягнення найбільш актуальних цілей. Щоб відповідати даним вимогам, людині необхідно постійно вдосконалювати себе та свою діяльність, у тому числі професійну. Багато дослідників приходять до висновку, що процес навчання повинен бути практично безперервним протягом усього життя людини.

Тому перед викладачами факультету початкової освіти на сьогодні стоїть не легке завдання – підготувати студентів до педагогічної діяльності, яка являє собою не тільки оволодіння міжпредметними знаннями, а й уміння створювати здоров'язбережувальне середовище, завдання якої направлене на формування цінностей ставлення до власного здоров'я, на збереження та зміцнення здоров'я дітей у школі та поза її межами. Саме тому, щоб створити якісне здоров'язбережувальне середовище в початковій школі, нам, передусім, потрібно підготувати майбутнього педагога до професійної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Основні положення щодо національної освіти й ролі педагогічних кадрів знайшли відображення в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Державній програмі «Вчитель», Концепції педагогічної освіти.

Проблему професійно-педагогічної підготовки та формування особистості сучасного вчителя досліджували О. Абдуліна, О. Гонєєв, О. Дубасенюк, К. Дурай-Новакова, В. Журавльов, Е. Карпова, Н. Кузьміна, А. Линенко, А. Маркова, А. Орлов, О. Павлик, В. Сластьонін, Л. Спірін, І. Харламов, Р. Хмелюк, О. Цокур та ін. Основними напрямками підготовки майбутнього вчителя вчені виділяють комплекс методологічних, педагогічних, методичних проблем, які ставляться та розв'язуються через залучення студентів вищої школи до практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їхнього професіоналізму. Підготовку вчителя до професійної діяльності досліджували відомі педагоги (Е. Карпова, В. Лозова, М. Євтух, Н. Кічук, Н. Ничкало, Ю. Кулюткіна, Л. Спіріна, Г. Панченко, О. Абдуліна, О. Павлик, О. Гонєєв, І. Харламов та ін.) та психологи (В. Семиченко, О. Киричук, Л. Войтко та ін.)

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища.

Виклад основного матеріалу. Актуальним у контексті досліджуваної нами проблеми є з'ясування процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Дана проблема була й залишається предметом досліджень як українських, так і зарубіжних науковців: І. Кождан, Ш. Амонашвілі, С. Бабашина, Н. Бібік, В. Давидова, О. Дусавицького, Д. Ельконіна, Л. Занкова, В. Ковальова, І. Ляска, О. Савченко, Н. Селезньової, В. Ставицького, В. Сухомлинського, Л. Хомич та ін. Ученими було здійснено порівняльну характеристику наукових підходів щодо розв'язання проблеми готовності педагогів початкової школи до професійної діяльності, визначено теоретико-методологічні основи підготовки майбутнього вчителя школи І ступеня, схарактеризовано особливості підготовки освітян за межами України тощо.

Розкриваючи суть професійної підготовки вчителя початкової школи, С. Мартиненко переконливо доводить, що найважливішою складовою в підготовці вчителя початкової школи є підготовка до діагностичної діяльності. Саме вона будується на осередку органічної єдності індивідуального (висвітлює залежність підготовки від особистісних якостей педагога та рівня його педагогічної діяльності), особливого (характеризується закономірністю й особливістю навчального процесу) та загального (професійна загальнопедагогічна підготовка вчителя) [5, 129].

Найважливішим у професійній підготовці, на думку О. Савченко, є її зміст, основою якого є забезпечення випереджувальної підготовки спеціаліста. Досліджуючи підготовку вчителя початкової школи, вчена робить висновок, що зміст підготовки не відповідає вищезгаданому положенню. Оскільки початкова школа характеризується багатопредметністю, існує потреба в оновленні змісту методичної підготовки вчителів. Ураховуючи

процеси, які визначають діяльність сьогодношньої початкової школи, вчена пропонує використовувати принцип системності, цілісності й інтеграції. Формуючи особистість майбутнього вчителя, необхідно сформувати методичні, загальнокультурні та психолого-педагогічні знання й уміння; забезпечити базову підготовку через зміну об'єктів моніторингу та впровадження державних стандартів; створити умови для персоніфікованої педагогічної освіти. Саме тому, на її думку, необхідно спрямувати майбутніх педагогів на підготовку нових курсів, які відповідають сучасним вимогам практики [7, 3].

У дисертації «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності» С. Литвиненко зазначає, що у процесі професійної підготовки потрібно використовувати поступовий перехід від інформативних до активних методів і форм у навчальному процесі ВНЗ. Під час навчання, наголошує вчена, у діяльність майбутніх учителів потрібно включити форми самостійної роботи, елементи наукового пошуку, взаємодію викладача та студента, у результаті якої навчальна діяльність викладача замінюється на пізнавальну діяльність та продуктивну навчальну взаємодію студентів [4, 13].

У свою чергу, В. Денисенко потребує від сучасного вчителя початкової школи постійно підвищувати свій рівень педагогічної майстерності, професіоналізму та творчого пошуку, тому що вчитель початкових класів постає перед учнями як організатор діяльності та спілкування, як дослідник педагогічного процесу в умовах реформування школи. Провівши дослідження, науковець робить висновок, що професійно-педагогічна ПВПК має відображати не лише загальне призначення вчителя, але й особливе соціальне замовлення, що характеризується специфікою та вимогами до початкової школи [3, 10].

Досліджуючи питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи в різних країнах (Португалія, Фінляндія, Італія, Франція, Бельгія, Велика Британія, Данія, Нідерланди, Люксембург), Н. Глузман виділяє такі спільні властивості щодо її модернізації: підвищення самостійності студентів у підготовці; моделювання навчальних ситуацій; використання інформаційних технологій; психолого-педагогічна й соціологічна направленість змісту; використання тренінгових занять до підготовки в спілкуванні; використання практико-орієнтованих форм навчання; покращення проведення педагогічних практик. За словами науковця, ця підготовка направлена на можливість студента в майбутній професійній діяльності здійснити триєдину мету: залучення учнів до шкільного життя; соціалізація; спонукання дітей до оволодіння знаннями, навичками поведінки для оволодіння наступною ланкою освіти [2, 70].

Ми погоджуємося з думками науковців і визначаємо *професійну підготовку вчителя початкової школи* як систематичний педагогічний

процес, який спрямований на оволодіння майбутнім учителем загально педагогічних та методичних знань і вмінь, використання яких сформує професійні якості сучасного вчителя школи I ступеня.

Останнім часом увага вчених спрямована на підготовку майбутнього вчителя початкової школи до формування здорового способу життя, до валеологічного виховання школярів. Дана проблема є актуальною в контексті досліджуваної нами теми, тому ми більш детально проаналізуємо наукові джерела.

У процесі теоретичного аналізу ми помітили, що більшість науковців (С. Литвин-Кіндратюк, Є. Дорошенко Н. Березіна, О. Яременко, Л. Білик, О. Коструб, О. Ващенко, С. Свириденко, О. Вінда, Л. Сущенко, М. Галябарник, Г. Голобородько, І. Піскунова, О. Іванашко, А. Цьось, Б. Кіндратюк, І. Сущева С. Кондратюк, В. Нестеренко, С. Лапаєнко, І. Сомова, Г. Презлята та ін.) у своїх роботах розкривають сутність здорового способу життя учнів та питання способів збереження та зміцнення їх здоров'я. Проте, на жаль, сьогодні ще менше розглядається питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи до ведення здорового способу життя молодших школярів.

У свою чергу, досліджуючи питання формування вмінь і навичок здорового способу життя учнів початкових класів, О. Ващенко підкреслює існування суперечності між «провідною роллю вихователів і вчителів шкіл-інтернатів у формуванні вмінь і навичок здорового способу життя вихованців та їхню недостатню компетентність у цій діяльності» [1, 2]. Учений пропонує підвищити валеологічну, медичну та психологічну культуру вчителя, використовуючи методики та технології валеологічного виховання; формувати в учнів знання про збереження та відновлення власного здоров'я; задіювати учнів у позаурочній діяльності, яка спрямована на ведення здорового способу життя [1, 3].

У дисертаційному дослідженні «Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів» Н. Урум зазначає, що процес підготовки майбутніх учителів початкової школи щодо забезпечення здорового способу життя досягається за допомогою реалізації певних педагогічних умов. До них учена відносить: оволодіння формами й методами валеологічного виховання, які спрямовані на формування в школярів навичок здорового способу життя; забезпечення у студентів мотивації навчання та налаштування на формування ЗСЖ; усвідомлення студентами необхідності досвіду здорового способу життя використовуючи інтерактивні форми навчання. У своїй роботі науковець стверджує, що особистість учителя впливає на школярів і формує ставлення до здорового способу життя [9, 46].

У дисертаційному дослідженні О. Філіпп'євої визначено основні функції педагогічної освіти в підготовці майбутнього вчителя початкових

класів до валеологічного виховання: організаційно-діяльнісна, інформаційно-дидактична, програмно-змістова та ціннісно-орієнтаційна. За словами науковця, «одним із важливих чинників підготовки майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів є навчально-виховний процес вищої педагогічної школи. Його переваги полягають у тому, що у процесі навчально-виховної роботи виявляється можливим системно впливати на валеологічну свідомість студентів, залучати їх до різних способів валеологічної діяльності, забезпечувати комплексом знань, умінь і навичок, необхідних для збереження та зміцнення здоров'я дітей під час навчальної та позанавчальної роботи» [10, 58].

Як показує досвід, науковцями розглядаються різні аспекти підготовки майбутнього вчителя початкової школи, які спрямовані на формування здорового способу життя, валеологічного виховання, але це лише частково торкається досліджуваної нами теми. Конструктивним для нашого дослідження буде розгляд питання щодо підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища.

У дисертації «Управление развитием здоровьесберегающей среды учащихся в образовательном процессе школы» Н.Тверська науково обґрунтувала комплексно-цільову програму роботи школи щодо управління реалізації поліфункціональної моделі розвитку здоров'язбережувального середовища учнів у навчальному процесі. Також дослідниця розробила технологію управління щодо розвитку здоров'язбережувального середовища на основі формування інформаційно-аналітичної, програмно-цільової, організаційно-виконавчої, контрольної-діагностичної та корекційної підсистем. Виявила педагогічні умови ефективного формування в учителів мотивації на розвиток здоров'язбережувального середовища учнів у навчальному процесі: активізація рольової позиції кожного учасника в навчальному процесі, підвищення здоров'язбережувальної компетентності вчителя, використовуючи тренінгові технології, особистісна та групова рефлексія на здоров'язбережувальну діяльність, участь у моніторингу стану здоров'язбережувального середовища учнів тощо [8, 12].

У контексті нашого дослідження має цінність наукова праця Н. Рилової «Организационно-педагогические условия создания здоровьесберегающей среды образовательных учреждений», у якій представлена розробка програмно-цільового забезпечення щодо створення здоров'язбережувального середовища освітніх установ, які мають соціально-педагогічну спрямованість та орієнтовані на створення ресурсів для підвищення мотивації до здорового способу життя в учасників освітнього процесу; забезпечення комплексу знань про здоров'я та здоровий спосіб життя, мотивації на здоров'я, створення системи моніторингу стану здоров'я учнів; зміцнення матеріально-технічної бази освітніх закладів, необхідної для збереження здоров'я учасників освітнього процесу; введення в навчальний

процес комплексу заходів із підвищення рухової активності, психолого-педагогічний супровід виховного та навчального процесу, що дозволяє найбільш результативно зміцнювати здоров'я всіх учасників освітнього процесу та реалізувати соціальну функцію школи: допомогти учням зберегти своє здоров'я [6, 12].

Підготовка майбутнього вчителя щодо створення здоров'язбережувального середовища початкової школи спрямована на формування компетентності здоров'язбережувальної культури й будується на основі дотримання низки специфічних вимог. До них ми відносимо:

- інтегративний характер побудови різних форм діяльності з дітьми; формування й розвиток у дітей стійкої мотивації (потреби) у систематичних заняттях фізичними вправами;
- формування мотивації через систему улюблених дітьми фізичних вправ;
- вилучення стресових ситуацій під час занять фізичними вправами;
- дотримання гнучкого графіка проведення фізкультурно-оздоровчих заходів з урахуванням психофізичного стану дитини на кожен день;
- особистісно-орієнтований підхід у спільній діяльності з дітьми;
- застосування широкого комплексу вправ на розвиток усіх сторін моторики дитини з урахуванням морфофункціональних і психофізичних особливостей розвитку організму в онтогенезі;
- включення в практику фізичного виховання вправ, які сприяють зміцненню всіх груп м'язів;
- забезпечення щоденного медико-педагогічного контролю;
- формування уявлень про основи безпеки життєдіяльності дитини на заняттях;
- формування уявлень про основи культури здоров'язбереження;
- формування елементів контролю за станом власного здоров'я та оточуючих;
- діагностика рівня фізичного розвитку;
- облік рівня сформованості рухових умінь і навичок;
- залучення батьків до організації фізкультурно-оздоровчих заходів;
- формування компетенції культури здоров'язбереження в освітній установі;
- реалізація здоров'язбережувального середовища та рухової активності дитини вдома.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі аналізу досліджень з'ясовано, що *підготовка майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища* – це цілеспрямований процес, що є складовою його професійної підготовки та здійснюється з метою формування готовності вчителя початкової школи

до створення умов, що забезпечують збереження та зміцнення здоров'я школяра та використання здоров'язбережувальних технологій.

Процес підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища в початковій школі дозволяє забезпечити оптимальні умови адаптації до професійної діяльності в освітніх установах і здійснювати психолого-педагогічний супровід освітнього процесу з позицій здоров'язбереження.

Отже, перетворення, що відбуваються в системі освіти України викликають нові підходи до підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Учитель стає ключовою фігурою освіти, а рівень його професійної підготовки до створення здоров'язбережувального середовища є пріоритетною складовою успішності школи, результативності застосування нових засобів навчання, які сприяють покращенню здоров'я учнів і відповідають вимогам часу. Тому подальшого дослідження потребує питання структури готовності майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко О. М. Формування умінь і навичок здорового способу життя учнів 1–4 класів шкіл – інтернатів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. М. Ващенко. – К., 2007. – 21 с.
2. Глузман Н. А. Современное начальное образование в европейских странах: подготовка в школах и университетах / Н. А. Глузман // Развитие международного сотрудничества в галузі освіти в контексті Болонського процесу : матеріали міжнародної науково-практичної, 15–16 березня 2007 року, м. Ялта. – Ялта : РВНЗ КГУ, 2007. – С. 63–72.
3. Денисенко В. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Денисенко. – Х., 2005. – 19 с.
4. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. А. Литвиненко. – К., 2005. – 40 с.
5. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / С. М. Мартиненко. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – 434 с.
6. Рылова Н. Т. Организационно-педагогические условия создания здоровьесберегающей среды образовательных учреждений : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Рылова Надежда Тихоновна. – Кемерово, 2007. – 196 с.
7. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.
8. Тверская Н. В. Управление развитием здоровьесберегающей среды учащихся в образовательном процессе школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Тверская Наталья Викторовна. – М., 2005. – 230 с.
9. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Урум Наталія Степанівна. – К., 2008. – 213 с.

10. Філіпп'єва О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Філіпп'єва Ольга Анатоліївна. – Миколаїв, 2007. – 248 с.

РЕЗЮМЕ

Осадченко Т. М. Подготовка будущего учителя к созданию здоровьесберегательной среды начальной школы как педагогическая проблема.

В статье обоснованы теоретические аспекты подготовки будущего учителя начальной школы к созданию здоровьесберегающей среды. Осуществлен анализ литературы, который раскрывает содержание ключевых понятий, в частности понятий «профессиональная подготовка будущего учителя начальной школы» и «подготовка будущего учителя начальной школы к созданию здоровьесберегательной среды». Освещены взгляды ученых по подготовке будущего учителя начальной школы к формированию здорового образа жизни, валеологического воспитания и развития здоровьесберегающей среды в учебных заведениях. Представлены требования к созданию здоровьесберегательной среды и пути дальнейшего решения обозначенной проблемы.

Ключевые слова: подготовка учителя, здоровье, здоровый образ жизни, здоровьесберегательная среда, профессиональная деятельность, начальная школа.

SUMMARY

Osadchenko T. Training of a future teacher to creating health saving environment in primary school as a pedagogical problem.

Theoretical aspects of training of a future teacher to creating health saving environment in primary school are substantiated in this article. The analysis of scientific literature that reveals the content of the main concepts (training of the teacher, health, healthy lifestyle, health saving environment, professional activity) was done.

Definitions of the concepts «professional training of a future primary school teacher» (a systematic pedagogical process with the aim to master general pedagogical and methodological knowledge and skills by a future teacher, using of which will form professional qualities of a modern teacher of the school of the 1st level) and «training of a future primary school teacher to create health saving environment» (a purposeful process which is a part of his/her professional training and is carried out in order to form readiness of a primary school teacher to create conditions that provide protection and strengthening of the pupils' health and use of health saving technologies) are provided.

Views of the scientists as to the training of a future primary school teacher to form a healthy lifestyle, valeological education and development of health saving environment in educational institutions are determined.

Specific requirements for training future teachers to creating health saving environment in primary schools aimed at formation of competence of health saving culture are defined. To them belong: integrative character of the construction of various forms of work with children; formation and development of sustainable motivation (needs) in systematic physical exercises; creating incentives through the system of children's favourite exercises; elimination of stress during exercise; compliance with a flexible schedule of conducting sports and wellness activities that take into account everyday mental and physical state of the child; learner-centered approach in joint activities with children; the use of a wide range of exercises for the development of all the aspects of the child taking into account the functional and physical characteristics of the organism development in ontogenesis; daily medical-pedagogical control; formation of ideas about the basic safety of the child in the classroom, formation of ideas about the foundations of culture of health care; diagnostics of the level of physical development, etc.

Key words: *training of a teacher, health, healthy lifestyle, health saving environment, professional activity, primary school.*

УДК 372.878

І. П. Парфентьева

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

ЗДАТНІСТЬ ДО ЕМПАТІЇ – ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається один з основних чинників у формуванні майбутнього вчителя музичного мистецтва – здатність до емпатії. Емпатія розглядається у філософському, психологічному та педагогічному напрямках. Здатність педагога до емпатії постає одним із визначальних факторів у встановленні педагогом взаємин зі студентом, які сприяють не лише успішності здійснення ними спільної навчальної діяльності, а й створенню умов для повноцінного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва як суб'єкта життєдіяльності й життєтворчості.

Ключові слова: *емпатія, здатність до емпатії, професійна підготовка, особистісні характеристики, професійні якості особистості*

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в Україні зумовлюють значні зміни в системі професійної освіти. «Наше сьогодення вимагає від національної вищої школи взагалі й від кожного навчального закладу, спираючись на кращі традиції та досягнення професійної освіти й психолого-педагогічної науки, кардинально переглянути сам підхід до організації навчально-виховного процесу, до змісту фахової підготовки та виховання студентської молоді, до розробки й упровадження перспективних технологій навчання» [8, 226].

Наявна система підготовки вчителя музичного мистецтва зорієнтована головним чином на оволодіння ним певною системою теоретичних знань, спеціальних умінь і технік. Однак успіх професійної діяльності педагога-музиканта залежить великою мірою від його особистісних характеристик: системи цінностей, психологічної культури, самосвідомості тощо. Тому поряд із світоглядною та професійною підготовкою майбутніх фахівців особливого значення набуває особистісна підготовка вчителя музичного мистецтва, метою якої є формування професійно значущих якостей особистості, її гуманістичної спрямованості, психолого-педагогічної культури, здатності до професійної ідентифікації [3, 242-248].

Аналіз актуальних досліджень. Слово «емпатія» походить від грецького «*patho*», що означає глибоке, сильне, чутливе почуття, близьке до страждання. Префікс «*em*» означає спрямований усередину. Емпатію вивчали такі авторитетні дослідники, як К. Роджерс, К. Рудестам, Є. Мелибруда, Г. Андреева, Г. Перепечина та ін. Вони одностайні в тому, що емпатія проявляється насамперед у спілкуванні.